

Piotr Szreniawski

dr hab.

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e-mail: piotr.szreniawski@mail.umcs.pl

ORCID: 0000-0002-3448-0298

OPEN ACCESS

Prawo w ramach koncepcji prawodawstwa jako uczenia się

Streszczenie

W artykule wskazano, że pojęcie prawa w ramach koncepcji prawodawstwa jako uczenia się odnosi się do dostrzeganych podobieństw. Uczenie się jest dostrzeganiem takich podobieństw i konstruowaniem w odniesieniu do nich norm. Państwo jako organizacja ucząca się porządkuje sferę wewnętrzną poprzez wskazywanie, jakie zachowania należy naśladować. Artykuł dotyczy teorii będącej w fazie powstawania. Wskazano, że konieczne są dalsze badania dotyczące wykorzystywania osiągnięć pedagogiki w odniesieniu do zagadnień związanych z prawem.

Słowa kluczowe: prawodawstwo, uczenie się, teoria, pedagogika, państwo

Wprowadzenie

Słowa *prawo* i *pierwszy* mają wspólny źródłosłów *pravō*¹. Wyciąganie wniosków z takich obserwacji językoznawczych oczywiście jest ryzykowne, podobnie jak

---

¹ A. Kapetanović, *Obraz sprawiedliwości w języku chorwackim*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 2020, t. 32, s. 101.

ryzykowne jest tworzenie teorii naukowych. W obu przypadkach konieczna jest nie tylko weryfikacja merytoryczna i metodologiczna, lecz także obserwacja przydatności rezultatów podejmowanych działań. Nie ograniczając podobieństw słów do języków słowiańskich, można zastanowić się choćby nad pochodzeniem łacińskiego słowa *lex*. Indoeuropejskie **leǵ-* czy greckie λέγω, oznaczające m.in. 'gromadzić', mogą wskazać na istnienie relacji między prawem a zbieraniem, odnoszącym się zwykle do rzeczy podobnych². Podobieństwo jest prazasadą prawa³. Dostrzeganie podobieństw umożliwi tworzenie kategorii, ale też określanie, jak dany rodzaj rzeczy czy zjawisk powinien być traktowany⁴.

Zarys koncepcji

Uczenie się, behawiorystycznie rozumiane jako zmienianie zachowań, ale również zdobywanie doświadczenia czy podnoszenie gotowości na przyszłe zdarzenia, może być także analizowane jako porządkowanie podobieństw, czyli uznawanie np. danych zachowań za godne naśladowania lub niepożądane. Zbiorowość czy też państwo uczy się, porządkując podobieństwa, a rezultaty tego uczenia się są widoczne w postaci powstających praw⁵. Zaznaczyć należy, że nie tylko prawo pisane, lecz także istniejące w ramach kultury organizacyjnej czy branżowej wiedzy osób działających w imieniu państwa, prawo jest rezultatem uczenia się. Tak widziane prawodawstwo jest związane głównie ze zmianami zachowań, kiedy stałość zachowań w odniesieniu do podobnych wydarzeń można uznać za wynik przyswojenia sobie wiedzy na temat tego, co zostało uznane za odpowiednie.

Jednym z przykładów, które dosyć klarownie mogą być interpretowane w kontekście uczenia się, są luki w prawie. Dostrzeżenie luki w prawie z jednej strony może być związane ze stosowaniem reguł inferencyjnych w procesie stosowania prawa⁶, a z drugiej strony może prowadzić do prób wyprzedzenia prawodawcy,

---

2 E. Kaczyńska, *The Indo-European Origin of Latin Lex*, „Habis” 2013, nr 44, s. 8.

3 W takim znaczeniu, że aby dostrzec jakieś prawo, rządzące określonymi zjawiskami, należy uznać podobieństwo tych zjawisk.

4 Takie ogólne spojrzenie na pojęcie prawa ma na celu umożliwić przyjęcie perspektywy obejmującej wiele nauk, w tym przede wszystkim nauki prawne i pedagogikę.

5 P. Szreniawski, *Prawodawstwo jako uczenie się – zarys koncepcji*, w: A. Matan (red.), *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, Warszawa 2022, s. 759 i n.

6 A. Haładaj, *Luki konstrukcyjne w prawie ochrony środowiska – wykładnia i stosowanie*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 3, s. 66.

np. w celu uniknięcia płacenia podatków⁷. O ile pierwszy z tych przypadków też w pewnym sensie dotyczy procesu tworzenia prawa, o tyle stanowienie prawa pisanego jest przypadkiem odrębnym – choć ściśle związanym z reagowaniem na faktyczne lub przewidywane sposoby wykorzystywania luk w prawie i obchodzenia prawa. Luki w prawie mogą wynikać także ze zmian w życiu społecznym czy z przemian technologicznych, w obu przypadkach wiążąc się z określonym zapotrzebowaniem na działania prawodawcze.

Znaczna część procesów związanych z tworzeniem prawa dotyczy podejmowania decyzji politycznych, które także mogą być interpretowane jako przejaw uczenia się, zarówno jednostek zajmujących wysokie stanowiska w aparacie władzy politycznej, jak też w kontekście uczenia się organizacji, takich jak partie polityczne. W drugim przypadku możemy mówić o metaforycznym podejściu do pojęcia uczenia się – podejściu, które łączy się z zagadnieniem uczenia się organizacji⁸. Tworzenie nowych norm w tym kontekście jest częścią procesu formalizacji, będącej przejawem nauczania się, lub przeświadczenia o nauczaniu się czegoś przez organizację, lub przez osoby podejmujące kluczowe decyzje w imieniu tej organizacji. Wątki uczenia się jednostki i organizacji przeplatają się, a dobra znajomość istniejących norm, jak też zdolność sprawnego ich interpretowania, ogranicza w wielu przypadkach konieczność zmieniania norm, według których dana organizacja działa.

Relacja między takimi organizacjami jak partie, związki wyznaniowe czy też organizacje będące częścią aparatu państwowego (jak choćby rada ministrów) w zakresie uczenia się przez organizacje może polegać na przenoszeniu doświadczeń, przekonań czy nawet wprost norm zachowania do przepisów prawa krajowego z norm, którymi kieruje się taka organizacja, chociaż może być także wpływaniem na państwo, rozumiane jako byt obcy wobec własnej organizacji. W takim przypadku przepisy prawa krajowego będą miały formę zgodną z wyobrażeniem tego, jak powinny one wyglądać, jeśli mają służyć dobru organizacji własnej. Uczenie się w tym kontekście dotyczy zdobywania umiejętności wykorzystywania aparatu państwowego dla dobra innej niż państwo organizacji. Proces ten odnosi się do prawodawstwa wtedy, kiedy wskazana organizacja ma na tyle silne znaczenie polityczne, że potrafi wpływać na procesy decyzyjne związane z działaniami prawodawczymi podejmowanymi przez aparat państwa.

Wątki dotyczące pedagogicznego oddziaływania prawa pojawiają się w pracach filozofów już od starożytności, można je dostrzec choćby w pracach Arystotelesa

7 S. Wasilewski, *Przestępczość zorganizowana w Polsce po 1989 r. – Pruszków i Wołomin*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17, s. 316.

8 P. Szreniawski, *The State as a Learning Organization and Cybersecurity*, „Cybersecurity and Law” 2022, nr 2 (8), s. 38.

czy Konfucjusza. Być może jednak koncepcja prawodawstwa jako uczenia się wnosi pewne świeże spojrzenie na procesy budowania systemów norm. Koncepcja ta jest częścią teorii rywalizacji hierarchii, mówiącej o tym, że życie społeczne to spory między hierarchiami – którymi mogą być zrzeszenia i systemy norm – ale może być także potencjalnie traktowana jako osobna teoria, łącząca wątki należące do nauk prawnych z dorobkiem pedagogiki. W ramach teorii rywalizacji hierarchii koncepcja prawodawstwa jako uczenia się ma za zadanie wyjaśniać sposoby kształtowania się systemów norm⁹.

Koncepcja prawodawstwa jako uczenia się opiera się nie tylko na dostrzeżeniu analogii pomiędzy uczeniem się i tworzeniem norm zachowania, lecz także w pewnym sensie wręcz na utożsamianiu tych zjawisk. Również analizy analogii pomiędzy procesami uczenia się i tworzenia prawa mogą jednak wiele wnieść do zrozumienia istotnych zjawisk społecznych. Zarówno procesy odnajdowania jak najlepszych dla społeczeństwa norm postępowania, jak i subiektywne ocenianie przez osoby sprawujące władzę, jakie prawo jest najbardziej korzystne, mogą być postrzegane jako zjawiska związane z uczeniem się. Liczne wątki pedagogiczne mogą być uznane za metafory użyteczne w analizie zjawisk dotyczących prawa. Zjawisko uczenia się prawodawcy może polegać na indywidualnym zdobywaniu doświadczenia przez osoby współtworzące prawo, ale może być także postrzegane jako element kultury organizacyjnej¹⁰. Bazowanie na doświadczeniu społeczeństwa łączy się z uczeniem się historii – co może być przykładem dosłownego traktowania obecności wątków związanych z edukacją w ramach szeroko rozumianych procesów związanych z tworzeniem prawa¹¹. Metaforyczne postrzeżenie procesów uczenia się w kontekście nauk prawnych pozwala zauważyć, że zarówno oddziaływanie prawa, jak i proces uczenia się związane są ze zmianami zachowania. Nie tylko behawiorystyczne poglądy pedagogiczne powinny być jednak analizowane

---

⁹ Wątek kształtowania się systemu norm, rozumianego jako hierarchia, nie został jeszcze w ramach tej teorii dopracowany, a jedynie zasygnalizowany; P. Szreniawski, *Teoria rywalizacji hierarchii*, Lublin 2020, s. 61.

¹⁰ Niezwykle ciekawe badania łączące tematy uczenia się i procesu prawodawczego (w tym zachowań poszczególnych parlamentarzystów) podejmowane są dzięki wykorzystaniu metod statystycznych i analizy komputerowej; Y. Yang, X. Lin, G. Lin, Z. Huang, C. Jiang, Z. Wei, *Joint Representation Learning of Legislator and Legislation for Roll Call Prediction*, Proceedings of the Twenty-Ninth International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-20), <https://doi.org/10.24963/ijcai.2020/198>, s. 1424.

¹¹ S. Ursel, *Building Better Law: How Design Thinking Can Help Us be Better Lawyers, Meet New Challenges, and Create the Future of Law*, „Windsor Yearbook of Access to Justice” 2017, vol. 34, nr 1, s. 50.

pod kątem możliwości ich dosłownego lub metaforycznego wykorzystania do analizy tworzenia prawa¹². Kognitywizm¹³, konstruktywizm¹⁴, konektywizm¹⁵ czy inne teorie pedagogiczne¹⁶ również powinny być uwzględniane.

Aby prawidłowo opisać znaczenie uczenia się w trakcie formalnego tworzenia prawa, lecz także sposoby rozumienia pojęcia prawa w odniesieniu do koncepcji prawodawstwa jako uczenia się, trzeba odnieść się do realizmu prawniczego¹⁷ czy do teorii umowy społecznej¹⁸. Należy rozważyć, na ile prawo może być uznawane za wyobrażenie umowy społecznej¹⁹, a na ile jest uznawaniem danych zjawisk spo-

-
- 12 Szczegółowe przedstawienie wybranych doktryn pedagogicznych wykracza poza ramy tego artykułu, jednak wskazane jest dostrzeżenie, że proces uczenia się może być definiowany na różne sposoby, nie tylko jako zmienianie zachowań. W kontekście nauk prawnych klarownym sposobem dostrzeżenia zmian jest obserwacja przekształceń w prawie stanowionym, lecz nie jest to jedyna możliwość. Badanie linii orzeczniczej także zwykle obejmuje wymiar formalny porównywania treści orzeczeń – badania zmian w przekonaniach czy deklarowanych poglądach, a tym bardziej badania zmian w mózgu, wymagają innych narzędzi badawczych, wykorzystywanych czy to w socjologii, czy w medycynie.
  - 13 W uproszczeniu, podejście kognitywistyczne w pedagogice – m.in. w odniesieniu do uczenia się pisania pism procesowych – koncentruje się na efektywności edukacji, ocenianej pod kątem opanowania i długofalowego zachowywania nauczanych umiejętności. Podejście kognitywistyczne związane jest ze wszechstronnym spojrzeniem na proces edukacji i z dostrzeganiem potrzebnych zmian w tym procesie; E.A. Usman, *Making Legal Education Stick: Using Cognitive Science to Foster Long-Term Learning in the Legal Writing Classroom*, „The Georgetown Journal of Legal Ethics” 2016, vol. 29, nr 2, s. 380.
  - 14 Konstruktywizm bada m.in. powstawanie wiedzy w umyśle osoby uczącej się; D. Klus-Stańska, *Konstruktywizm edukacyjny – niejednoznaczność, kontrowersje, dylematy*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2020, nr 4, s. 11.
  - 15 Konektywizm uznaje podstawowe znaczenie samodzielnego, jak też we współpracy z innymi osobami uczącymi się, zdobywanie wiedzy, np. z zasobów internetowych; M. Szpunar, *Konektywizm – (r)ewolucja kształcenia w technologicznym świecie*, „Horyzonty Wychowania” 2015, t. 14, nr 31, s. 120.
  - 16 Choćby odnoszące się do szeroko rozumianej reedukacji; P. Szczepaniak, *Konteksty pedagogiki penitencjarnej*, „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2, s. 115.
  - 17 W zakresie edukacji realizm prawniczy zaowocował m.in. powstaniem klinik prawa, umożliwiających poznawanie prawa od strony praktycznej już w trakcie studiów; K.R. Kruse, *Getting Real About Legal Realism, New Legal Realism and Clinical Legal Education*, „New York Law School Law Review” 2011, vol. 56, nr 12, s. 296.
  - 18 Teoria umowy społecznej wiążąc się z ideologią prawa natury, oparła prawo do nieposłuszeństwa obywatelskiego na sprzeczności prawa stanowionego z prawem natury. Skłania to do zastanowienia się, na ile w tym kontekście stanowienie odpowiedniego prawa stanowionego jest poznawaniem – czy też uczeniem się – prawa natury; M. Łuszczynska, *Umowa społeczna jako fundament życia zbiorowego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 21, s. 51.
  - 19 Należy np. ocenić, na ile porozumiewanie się jednostek w celu zawarcia umowy społecznej jest ich wzajemnym uczeniem się, a na ile dotyczy poznawania świata – w każdym z tych przypadków wątki pedagogiczne są obecne, a uczenie się wpływa na kształt stanowionego prawa; B.A. Jelonek,

łecznych za odpowiednie. Możliwe jest szersze zastosowanie pedagogiki do nauk prawnych, w tym m.in. do uczenia się przez państwo.

Warto zastanowić się, na ile prawodawstwo jest twórczością, tworzeniem reguł, w ramach których dopiero mają rozgrywać się wydarzenia, a na ile poznawaniem rzeczywistości i dawaniem zaleceń wynikających z osiągniętych wniosków. Uczenie się z pewnością związane jest z tą drugą wizją, zatem obejmuje głównie reagowanie na zachodzące zdarzenia i tworzenie reguł dotyczących reagowania na kolejne, podobne wydarzenia. Być może jednak również twórczość da się analizować jako sposób reagowania na rzeczywistość. Ekspresja indywidualnych lub społecznych emocji, wyrażanie wartości i pragnień, odbywająca się poprzez twórczość, w tym twórczość w zakresie prawa, także nie pojawia się znikąd, ale jest reakcją na zjawiska zachodzące na zewnątrz, jak i wynikiem przemyśleń lub nawet automatyczną odpowiedzią na obserwacje i odczucia.

O ile obserwacje mogą być bardziej logiczne i wiązać się z polityką prawa skupioną na osiągnięciu określonych celów, o tyle odczucia mogą łączyć się bardziej ze stosowaniem zinternalizowanych reguł czy też ze wspieraniem reakcji zachodzących nawet w sposób nieuświadomiony. W tym kontekście stanowienie prawa staje się odnoszeniem się do już istniejącego prawa. Takie stosowanie prawa łączone jest z dostrzeganiem szczególnych przypadków i tworzeniem wyjątków albo z powtarzaniem i potwierdzaniem już istniejących reguł w odniesieniu czy to do nowych zjawisk, czy to do nowych prób łamania lub obchodzenia istniejących reguł. Uczenie się, kojarzące się z dostosowywaniem się do środowiska, jest tu stosowane wobec społeczeństwa zgodnie z koncepcją organizacji uczącej się²⁰.

Zastosowanie koncepcji *design thinking*²¹ w zakresie tworzenia przepisów prawa łączy się z odejściem od „czytania prawa” w stronę „interakcji z prawem”, umożliwiającym nie tylko zrozumienia prawa, lecz także tworzenie takiego prawa, które wpływa na decyzje adresatów, czy też wytworzy u adresatów chęć przestrzegania prawa²². Należy zauważyć, że takie cechy prawa łączą się z wieloma innymi określeniami i mogą być odnoszone zarówno do prawa skutecznego, mądrego, jak i do prawa popartego akceptacją społeczną. Z jednej strony narzędzie tworzenia prawa

---

Idea umowy społecznej, „Acta Erasmiiana VI. Ze studiów nad prawem, administracją i ekonomią”, 2014, s. 12.

20 A. Luhn, *The Learning Organization*, „Creative and Knowledge Society” 2016, nr 1, s. 11.

21 *Design thinking* to sposób rozwiązywania problemów przez koncentrację na potrzebach ludzi; A. Kaim, *Design Thinking w kulturze – myślenie projektowe krok po kroku*, Gdynia 2019, s. 8.

22 Á. Antón, *Legal Design Thinking and Legal Visualization: Towards an Understandable Tax Law*, Edunovatic 2020: Conference proceedings: 5th Virtual International Conference on Education, Innovation and ICT, Red de Investigación e Innovación Educativa, Madryt 2020, s. 686.

w złych rękach skłania do nadużywania władzy i złośliwego zmuszania adresatów prawa do podejmowania niechcianych zachowań, ale z drugiej strony istniejąca konieczność, wynikająca z chęci dbania o dobro ogółu, a nie tylko o interesy władzy, zbliża prawodawcę do pozytywnie ocenianych rodzajów władzy czy typów ustrojów. Elementem polityki prawa z pewnością jest edukacja społeczeństwa nie tylko w zakresie treści prawa, lecz także w zakresie uzasadniania, czym kierował się prawodawca, tworząc konkretne akty prawa stanowionego i wybierając określone szczegółowe rozwiązania. Dodatkowo element dialogu pomiędzy społeczeństwem i władzą, a nawet poczucie współtworzenia prawa przez mądrych przedstawicieli społeczeństwa, może pozytywnie wpływać zarówno na jakość prawa, jak i na jego przestrzeganie²³. W tym kontekście to obywatele stają się prawodawcami, a istniejące prawo upodabnia się do dobrowolnie przyjmowanych zobowiązań, określanych jako umowa społeczna.

Oczywiście walka polityczna i ograniczone zasoby ekonomiczne przynoszą w rezultacie nierówności i braki zaspokajania ambicji i potrzeb części ludności. Stany pośrednie między strachem przed władzą a poparciem działań władzy związane są ze zmieniającymi się motywacjami dla przestrzegania prawa. Edukacja w zakresie prawa w konkretnych przypadkach obejmuje zarówno uczenie się prawodawców, jak działać skutecznie, jak też obejmuje zagadnienia tworzenia zaufania lub jego utraty. Specjalizacja w społeczeństwie, pozwalająca na wykorzystywanie efektu synergii, obejmuje wykształcanie się specjalistów w tworzeniu prawa, mniej zaś jest kojarzona z rozwojem tajnej policji czy z ograniczaniem praw jednostek. Określony element zaufania do władzy prawodawczej, wspierający motywację do przestrzegania prawa, łączy się z wymiarem edukacyjnym także w zakresie wiedzy o konieczności istnienia pewności siebie i kontroli strachu (a nie przez strach) dla specjalistycznego działania na wysokim poziomie²⁴.

Wracając do koncepcji *design thinking*, można wskazać na duże znaczenie tzw. ekstremalnych użytkowników²⁵ – nie tylko prawników, lecz także przestępców – w polityce prawa. Należy zauważyć w tym kontekście zjawisko wzajemnego uczenia się prawodawcy i osób stosujących prawo. Oczywiście, o ile w przypadku osób wykonujących zawody prawnicze bardziej koncentrujemy się na uczeniu się optymalnego działania w ramach prawa, w tym przy wykorzystaniu określonych wyjątków czy nawet luk w prawie, o tyle w przypadku osób świadomie łamiących

23 A. Meuwese, M. Snel, 'Constitutional Dialogue': An Overview, „Utrecht Law Review” 2014, vol. 9, nr 2, s. 127.

24 J. Wesołowska, *Prawo i emocje – synteza ruchu*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 2, s. 93.

25 R. Sol, K. Baras, *Acceptance Model in Designing for Extreme Users: Extreme Athletes Using Activity Trackers*, „Journal of Image and Graphics”, 2021, vol. 9, nr 2, s. 32.

prawo²⁶ uczenie się zdaje się opierać na założeniu braku konieczności przestrzegania określonych norm etycznych w odniesieniu do państwa czy społeczeństwa²⁷. Z punktu widzenia teorii rywalizacji hierarchii mamy do czynienia z porównywaniem lojalności wobec określonych hierarchii, takich właśnie jak państwo czy grupa przestępcza. Co więcej, rywalizacja między systemami norm także wpływa na zachowania jednostek, czy to działających jako prawnicy, czy jako przestępcy. Niekiedy granice między łamaniem prawa a działaniem w jego granicach nie są łatwe do określenia, a takich zjawisk jak kłamanie czy ignorowanie norm nie można wyeliminować ze względu na konieczność konkurowania w trudnym otoczeniu.

Można zastanowić się, czy prawo w tej koncepcji odpowiada staroegipskiemu pojęciu *maat*, rozumianemu jako siła przenikająca kosmos czy doświadczenia indywidualne, dotyczące porządkowania podobieństw. Zgodnie z konwencją przyjętą w naukach prawnych tworzenie prawa bardziej odnosi się jednak do działalności parlamentów, a także administracji i sądów, choć nie należy jednak zapominać o znaczeniu prawa dla codziennego życia społecznego. W tym kontekście prawo nie tylko jest przestrzegane – nawet to przestrzeganie nie zawsze jest zauważane, ze względu na wysoki poziom oczywistości niektórych norm. Działania prawodawcze, wskazujące jak należy się zachowywać, kiedy przedtem nie było wiadomo, jakie zachowanie jest właściwe, jak najbardziej przypominają proces nauki, przy czym należy w tym kontekście dostrzegać nie tylko uczenie się przez adresatów prawa, lecz także przez podmioty tworzące prawo. Z drugiej strony takie zagadnienia jak *desuetudo*, korupcja, spadek autorytetu prawa czy hipokryzja prawodawców tworzą określony dysonans między treściami nauczonymi oficjalnie a obserwacjami, jak prawo działa w rzeczywistości. Wśród motywacji, mających znaczenie dla podejmowania określonych działań, występuje wiele czynników skłaniających czy to do przestrzegania prawa, czy to do jego łamania²⁸.

Pamiętanie i przypominanie, niezwykle istotne dla procesów uczenia się, widoczne są nie tylko w odniesieniu do zjawiska precedensu i linii orzeczniczej. Uczenie się tworzenia prawa przez prawodawcę może opierać się na poznawaniu tradycji i historii, a także w dużej mierze związane jest z doświadczeniem indywidualnym i kulturą organizacyjną dotyczącą osób i zespołów pracujących

26 W kontekście świadomego łamania prawa mamy do czynienia ze specyficzną odmianą świadomości prawnej, również powiązanej z procesem uczenia się, rozumianym jako zmiana zachowań; M. Borucka-Arctowa, Świadomość prawna społeczeństwa polskiego, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980, rok XLII, nr 1, s. 160–161.

27 M.G. Karnavas, *Lawyer's Ethics, Organization for Security and Co-operation in Europe*, Skopje 2016, s. 17.

28 J. Stanek, *Rosyjski realizm prawny*, Warszawa 2017, s. 92.

w organach państwa w zakresie tworzenia przepisów prawa, które także związane są z zagadnieniami dotyczącymi pamięci. Wśród kwestii związanych z tym, czym jest prawo w oczach adresata, zauważyć należy m.in. zrozumiałość języka prawnego. W tym kontekście ma znaczenie nie tylko poznawanie treści przepisów, lecz także obserwowanie konsekwencji przestrzegania i nieprzestrzegania prawa. Rola kary w uczeniu się, zwykle łączonej z konsekwencjami łamania prawa stanowionego, ale też związanej z niepowodzeniami prawodawcy w zakresie polityki prawa, może polegać nie tylko na skłanianiu do przestrzegania prawa, lecz także na – zwykle niecelowym – budowaniu obcości między adresatami prawa i władzą. Kara odnosi skutek dzięki funkcji informacyjnej, wskazując, co należy robić, aby nie tylko uniknąć kary oraz aby otrzymać nagrodę²⁹. Przestrzeganie nielubianego prawa często wymaga przekonania się, że lepszym rozwiązaniem jest poddanie się danej władzy niż przeciwstawianie się jej. Taka motywacja wiąże się jednak z obniżeniem poczucia wartości adresatów prawa.

Podsumowanie

Prawo powinno tworzyć system. Społeczeństwo także jest systemem, z różnymi tego konsekwencjami. Jednostki i grupy wplątane we wzajemne relacje przyjmują do wiadomości istnienie danych rozwiązań prawnych, niekiedy współtworząc te rozwiązania, a niekiedy cierpiąc przez nie. Mądrość jest w tym kontekście wynikiem procesu uczenia się, a próby wybierania jak najlepszych rozwiązań są częścią procesu nauki, który w wymiarze współtworzenia reguł może być określany jako prawodawstwo.

Bibliografia

- Antón Á., *Legal Design Thinking and Legal Visualization: Towards an Understandable Tax Law*, Edunovatic 2020: Conference proceedings: 5th Virtual International Conference on Education, Innovation and ICT, Red de Investigación e Innovación Educativa, Madryt 2020.
- Haładaj A., *Luki konstrukcyjne w prawie ochrony środowiska – wykładnia i stosowanie*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 3.
- Jelonek B.A., *Idea umowy społecznej*, Acta Erasiana VI, Ze studiów nad prawem, administracją i ekonomią, t. VI, Wrocław 2014.
- Kaczyńska E., *The Indo-European Origin of Latin Lex*, „Habis” 2013, nr 44.

---

²⁹ I. Kurcz, *Pamięć. Uczenie się. Język*, Warszawa 1992, s. 122.

- Kaim A., *Design Thinking w kulturze – myślenie projektowe krok po kroku*, Gdynia 2019.
- Kapetanović A., *Obraz sprawiedliwości w języku chorwackim*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 2020, nr 32.
- Karnavas M.G., *Lawyer’s Ethics*, Skopje 2016.
- Klus-Stańska D., *Konstruktywizm edukacyjny – niejednoznaczność, kontrowersje, dylematy*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2020, nr 4.
- Kruse K.R., *Getting Real About Legal Realism, New Legal Realism and Clinical Legal Education*, „New York Law School Law Review” 2011, nr 56 (12).
- Kurcz I., *Pamięć. Uczenie się. Język*, Warszawa 1992.
- Luhn A., *The Learning Organization*, „Creative and Knowledge Society” 2016, nr 1.
- Łuszczczyńska M., *Umowa społeczna jako fundament życia zbiorowego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 21.
- Meuwese A., Snel M., ‘Constitutional Dialogue’: An Overview, „Utrecht Law Review” 2013, nr 9 (2).
- Sol R., Baras K., *Acceptance Model in Designing for Extreme Users: Extreme Athletes Using Activity Trackers*, „Journal of Image and Graphics” 2021, nr 9 (2).
- Stanek J., *Rosyjski realizm prawny*, Warszawa 2017.
- Szczepaniak P., *Konteksty pedagogiki penitencjarnej*, „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2.
- Szpunar M., *Konektywizm – (r)ewolucja kształcenia w technologicznym świecie*, „Horyzonty Wychowania” 2015, nr 14 (31).
- Szreniawski P., *Prawodawstwo jako uczenie się – zarys koncepcji*, w: A. Matan (red.), *Administracja w demokratycznym państwie prawa – Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, Warszawa 2022.
- Szreniawski P., *Teoria rywalizacji hierarchii*, Lublin 2020.
- Szreniawski P., *The State as a Learning Organization and Cybersecurity*, „Cybersecurity and Law” 2022, nr 2 (8).
- Ursel S., *Building Better Law: How Design Thinking Can Help Us be Better Lawyers, Meet New Challenges, and Create the Future of Law*, „Windsor Yearbook of Access to Justice” 2017, nr 34 (1).
- Usman E.A., *Making Legal Education Stick: Using Cognitive Science to Foster Long-Term Learning in the Legal Writing Classroom*, „The Georgetown Journal of Legal Ethics” 2016, nr 29 (2).
- Wasilewski S., *Przestępczość zorganizowana w Polsce po 1989 r. – Pruszków i Wołomin*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17.
- Wesołowska J., *Prawo i emocje – synteza ruchu*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 2.
- Yang Y. i in., *Joint Representation Learning of Legislator and Legislation for Roll Call Prediction*, Proceedings of the Twenty-Ninth International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-20).

Law within the concept of lawmaking as learning

Abstract

This concept is related to the „lawmaking as learning” theory. Constructing norms is based on the similarities noticed by the legislator. The state, as a learning organization, shows what behaviours should be imitated. The article deals with the theory in the development phase. It was indicated that further research is needed to the use of pedagogical achievements in relation to legal issues.

Keywords: lawmaking, learning, theory, pedagogy, state

CYTOWANIE

Szreniawski P., *Prawo w ramach koncepcji prawodawstwa jako uczenia się*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 5 (vol. 41), 123–133, DOI: 10.18276/ais.2022.41-09.